МОДЕЛ ЗА РАЗВИВАНЕ НА КЛЮЧОВИ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА ЧРЕЗ ИНТЕГРИРАНЕ НА КАЗУС И ВИДЕОРАЗКАЗ

Станислава Вълкова Ангелова

ППМГ „Акад. Никола Обрешков“, гр. Бургас

MODEL FOR DEVELOPING KEY COMPETENCES IN GEOGRAPHY AND ECONOMICS THROUGH INTEGRATION OF CASE STUDY AND VIDEO STORY

Stanislava Valkova Angelova

PPMG “ Akad. Nikola Obreshkov”

Abstract: *The article presents an innovative model for developing key competences in geography and economics through the integration of case studies and video storytelling. The model is original as it combines problem-based learning with the active use of digital technologies, bringing the educational process closer to real-life situations. The research was conducted with 10th-grade students, with the main goal of encouraging digital skills, critical thinking, teamwork, and self-organization of activities. To evaluate the results, a survey and an observation protocol were used, which together provide a reliable and objective picture. The analysis was carried out according to three criteria: cognitive and communicative skills, social and civic competences, and learning and self-reflection skills. The results show significant progress, especially in digital literacy, teamwork, and self-control. The model demonstrates its effectiveness and potential for sustainable application by engaging students in authentic problem-solving, collaboration, and the creation of creative multimedia content. It bridges the gap between theoretical knowledge and practical application, increases motivation, and strengthens the link between school and society.*

Keywords: *Key competences, Geography and Economics, Case study, Video story, Active learning*

В съвременното образование развитието на ключови компетентности се превръща в основна цел, която надхвърля рамките на усвояването на факти и суха информация. В центъра на този процес стои умението на учениците да мислят критично, да работят в екип, да решават реални проблеми и да прилагат знанията си в нови, непознати ситуации. География и икономика като учебен предмет има огромен потенциал да формира подобни умения, тъй като тя изследва сложни взаимовръзки в природната и обществената среда, поставя ученика в контекста на глобални и локални предизвикателства и го насърчава да търси решения, базирани на аргументи и доказателства. Едгар Дейл в създадения от него модел „Конус на опита“ подчертава,че ученето е най-ефективно, когато учениците са активно ангажирани, а не само пасивно възприемат информация чрез слушане или четене [1]. Джон Дюи твърди, че „всичко, което може да се нарече учение, независимо дали е аритметика, история, география или някоя от естествените науки, следва да бъде създадено от материали, които поначало произхождат от житейския опит“ [2]. Според Дейвид Колб истинското учене не се случва

само чрез слушане, а чрез преживяване, мислене и действие [3]. Личната ми убеденост, че образованието е динамичен процес, в който ученикът е активен създател на знания е основен мотив да експериментирам със създаването и апробирането на иновационен модел за развиване на ключови компетентности по география и икономика чрез интегриране на казус и видеоразказ. „Казус-методът стимулира активното участие на обучаемите чрез анализ на реални проблемни ситуации [4]". Учениците могат да работят самостоятелно, например като подготвят домашна работа. Също така могат да работят в групи, като обсъждат различни мнения или се стремят да постигнат общо решение [5]. В дигиталната епоха разказването на истории е мощен образователен инструмент. Комбинирано с технологии, то развива креативност, комуникационни умения, емоционална интелигентност и засилва ангажираността на учениците в учебния процес [6]. Дидактическите модели са научно-педагогически теоретични конструкции за анализ и моделиране на дидактическа дейност в училището и извън него [7]. В съвременното училище често се откроява несъответствие между усвоените в клас знания и практическите умения, необходими в реалния живот. Моделът, който комбинира казус и видеоразказ, може да помогне за преодоляването на този проблем, като поставя учениците в проблемни ситуации, в които трябва да намират решения, да създават съдържание и да го представят пред публика.

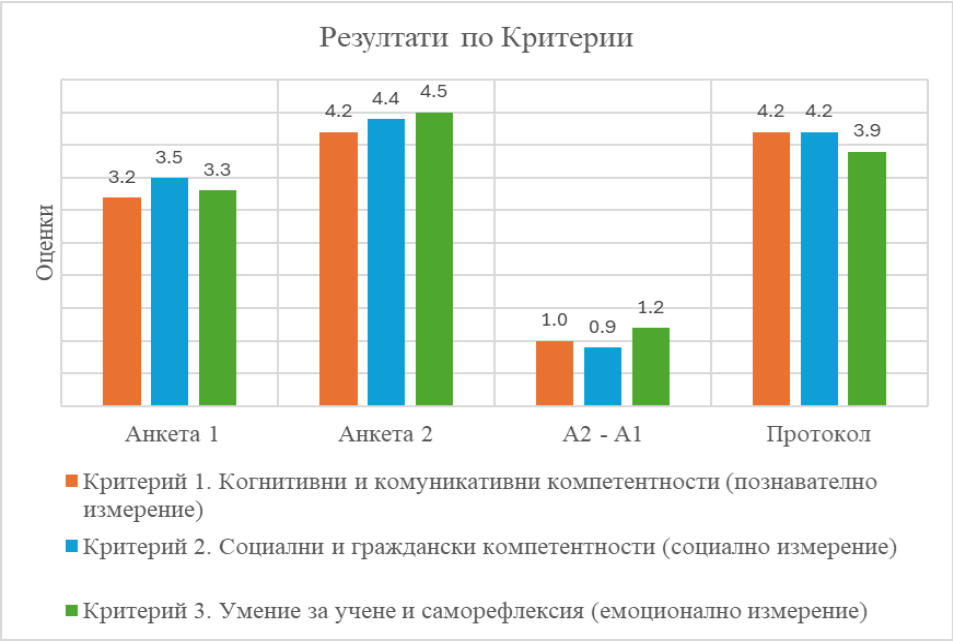
Педагогическият експеримент е проведен в часовете по география и икономика с ученици от X клас, при ППМГ „Акад. Никола Обрешков", град Бургас. Изборът на X клас не е случаен. На този етап от образователния процес учениците изучават география на България – предметно съдържание, което е едновременно близко и значимо за тях, но и изисква способност за анализ, сравнение и синтез на информация. В тази възраст учениците вече са достигнали ниво на познавателно развитие, което им позволява да излизат отвъд механичното запаметяване и да работят с по-сложни концепции, като оценка на ресурси, анализ на икономически данни, разпознаване на социални и регионални проблеми. В часовете, в които е проведено изследването учениците представят своите готови продукти. Предварителната подготовка е осъществена в извънучилищна среда чрез работа в екип (по 4 ученици в група) върху предварително избрана тема на казус, съдържащ описателна част и проблемен въпрос. Работата извън класната стая предоставя на учениците възможност за по-голяма самостоятелност, за гъвкаво организиране на времето и за търсене на информация от разнообразни източници. В този контекст те развиват умения за съвместна работа, вземане на решения и прилагане на дигитални инструменти в реални ситуации. След групов анализ се преминава към създаване на видеоразказ, в който учениците представят проблема и възможни решения чрез визуални, текстови и аудио елементи. По този начин извънучилищната подготовка се превръща в значим фактор за формиране на ключови компетентности и за надграждане на учебното съдържание с практически опит. С цел стимулиране на сътрудничество, разпределяне на отговорности и изграждане на умения за съвместна продуктивна дейност, аз бях в ролята на фасилитатор и ментор, като подпомагах процеса с насоки, обратна връзка и техническа подкрепа.

Разработването и прилагането на дидактически инструментариум осигури надеждна основа за проследяване и измерване на постигнатите резултати. В рамките на експеримента приложих комбиниран методически инструментариум, включващ анкета и протокол за наблюдение. Двата инструмента се допълват взаимно – протоколът отразява реалното поведение и активност на учениците в учебния процес, а анкетата разкрива

техните лични нагласи и самооценка. И двата инструмента са разработени на основата на петстепенна Ликъртова скала, което позволява по-точно сравняване и анализиране на данните. Чрез анкетата се улавя как учениците възприемат собствените си умения, докато протоколът показва как тези умения се проявяват в конкретна ситуация. Анкетата се прилага два пъти – в началото на експеримента (с диагностична цел) и в края му (с цел измерване на постигнатия напредък). Комбинацията между двата инструмента осигурява надеждна и цялостна картина за резултатността на приложената дидактическа методика, като позволява да се проследят не само промените в нагласите и самооценката, но и реалният напредък в усвояването на ключови компетентности – основен акцент в обучението по география и икономика. Макар че анкетата представлява инструмент за саморефлексия и е приложена при десетокласници, резултатите могат да се приемат като достоверни, тъй като проследяват реалната промяна в нагласите и увереността на учениците. Освен това попълненият от мен протокол за наблюдение изпълнява ролята на обективен фактор, който потвърждава надеждността на анкетните данни и осигурява по-пълна картина за ефективността на експеримента.

Ефективността на иновационния модел за развиване на ключови компетентности на учениците чрез използването на казус и видеоразказ в обучението по география и икономика може да се проследи в три направления – познавателно, социално и емоционално. На тази база са формирани три критерия на изследването: критерий 1 – когнитивни и комуникативни компетентности; критерий 2 – социални и граждански компетентности; критерий 3 – умение за учене и саморефлексия. В познавателен аспект учениците развиват аналитични умения, усъвършенстват географската си грамотност и се учат да свързват теоретичните знания с практиката. В социален план моделът изгражда умения за сътрудничество, диалог и поемане на отговорност в екип. В емоционално направление той засилва увереността, създава положителна нагласа към ученето и мотивира за активност в учебния процес. Анкетните въпроси и показателите от протокола са групирани по трите измерения. Това групиране позволява по-ясно да се проследи ефективността на модела в различните аспекти на ученето. От една страна то създава възможност за сравнение между данните от двата инструмента (анкета и протокол), а от друга – улеснява обобщаването на резултатите, като ги подрежда в логическа рамка, отговаряща на трите ключови направления в развитието на учениците. Така се осигурява обективност и системност при анализа и се откроява приносът на иновационния модел в познавателен, социален и емоционален план.

Обработените и обобщени резултати от изследването са представени на диаграмата (Фигура 1. Резултати по Критерии).

Фигура 1. Резултати по Критерии

Получените резултати доказват, че интегрирането на казус и видеоразказ в обучението по география и икономика в X клас е ефективен подход за развиване на ключови компетентности. Повишението на средните стойности в трите критерия показва, че учениците не само усвояват нови знания, но и развиват умения за комуникация, екипна работа и саморефлексия. Това означава, че моделът има комплексен характер – въздейства едновременно върху познавателната, социалната и емоционалната сфера на личността. Показателите по критерии са представени в таблицата (Таблица 1. Критерии и показатели на изследването).

Таблица 1. Критерии и показатели на изследването

Критерии	Показатели
Критерий 1: Когнитивни и комуникативни компетентности (Познавателно измерение)	1.Ясно и аргументирано изразяване на мнение
	2. Анализ и интерпретация на данни
	3.Използване на дигитални ресурси
Критерий 2: Социални и граждански компетентности (Социално измерение)	1.Участие в дискусия
	2. Работа в екип
	3. Ангажираност към устойчиво развитие и здравословен начин на живот
Критерий 3: Умение за учене и саморефлексия	1. Умение за самоконтрол
	2. Умение за концентрация

По Критерий 1 най-значителен и устойчив напредък се наблюдава при използването на дигитални ресурси. Това е и показателят с най-висока стойност в протокола, което подчертава ефективността на прилагания модел в посока развиване на

дигитална грамотност. Причината се крие в самата структура на модела, която изисква активна и целенасочена употреба на технологии – от търсене и подбор на информация в дигитална среда, през обработката и визуализацията на данни, до създаването и представянето на завършен видеоразказ. По този начин дигиталните ресурси не се използват само формално, а се превръщат в основен инструмент за постигане на учебните цели. Създаването на собствен продукт, какъвто е видеоразказът, има висока практическа стойност и е пряко свързано с личната мотивация на учениците. Технологиите са близки до техните интереси и ежедневие, което засилва ангажираността и води до по-задълбочено усвояване на уменията. Допълнително, процесът на работа комбинира различни дейности – събиране на информация, нейното структуриране и представяне в дигитален формат, което допринася за устойчивото развитие на дигиталните компетентности. Наред с това дигиталните умения се явяват основа за развитието и на други компетентности – аргументираното изразяване на мнение, креативност и критическо мислене. По този начин дигиталните компетентности не само бележат най-голямо развитие, но и действат като катализатор за постигането на останалите цели на модела. Умението за анализ и интерпретация на данни остава най-слабо развито, защото то изисква по-високо ниво на абстрактно мислене, логическа последователност и критическа оценка на информацията в сравнение с останалите компетентности. Докато дигиталните умения се развиват бързо благодарение на близостта им до ежедневието на учениците и тяхната естествена мотивация, аналитичните умения предполагат задълбочена работа с числови и пространствени данни, графики, статистики и таблици. Този тип информация често се възприема като по-сложна и по-малко привлекателна за учениците. Не на последно място, учениците често не виждат пряката практическа полза от умението за анализ на данни, което намалява тяхната вътрешна мотивация. За разлика от дигиталните продукти, които дават бърз и видим резултат, аналитичният процес е по-бавен, изисква усилия и търпение, а удовлетворението от постигнатото се проявява по-късно. Ясното и аргументирано изразяване бележи стабилен ръст, но не толкова значим, колкото дигиталните компетентности, поради спецификата на това умение и начина, по който се развива в учебния процес. От една страна, моделът с казус и видеоразказ стимулира учениците да формулират позиции, да подбират аргументи и да представят своето мнение. Това обяснява положителната промяна – устната и писмена реч се упражняват в реален контекст, а необходимостта да защитят гледна точка пред публика (клас, учител или чрез видеопродукт) създава допълнителна мотивация. От друга страна, ръстът не е толкова значим, защото умението за аргументирано изразяване изисква по-дългосрочен процес на изграждане. То се свързва с богат речников запас, умение за структуриране на мисълта, критическо мислене и култура на дискусия. За разлика от дигиталните компетентности, които се развиват бързо благодарение на предварителната готовност на учениците и видимия резултат от тяхното прилагане, аргументацията се усъвършенства постепенно, чрез системни упражнения и натрупване на опит. Освен това, част от учениците изпитват трудности да формулират мисли ясно, да използват подходящи аргументи или да се изразяват публично. Това забавя темпа на развитие в сравнение с дигиталните умения, които са по-близки до тяхното ежедневие. В рамките на модела с казус и видеоразказ трите компетентности показват различна степен на развитие. Дигиталните умения бележат най-значителен и траен напредък поради високата предварителна готовност на учениците, практическата приложимост и мотивацията, свързана с видим краен продукт. Анализът и интерпретацията на данни остават най

слабо развити, тъй като изискват по-високо когнитивно усилие, търпение и системност, а често се възприемат като по-сложни и по-малко атрактивни. Ясното и аргументирано изразяване също се развива стабилно, но с по-умерен ръст, защото е свързано с по-дългосрочно усъвършенстване на критическо мислене и езикова култура.

По Критерий 2 най-значителен напредък се наблюдава при работата в екип, което показва, че прилаганият модел чрез казус и видеоразказ особено ефективно стимулира колективните форми на учене и насърчава сътрудничеството, изисква активно взаимодействие между учениците – съвместно обсъждане на проблем, разпределение на роли и съгласуване на идеи. Наблюдаваното поведение на учениците в час с много малки отклонения съвпада с тяхната самооценка – те демонстрират повече увереност, инициативност и активност при работа по казусите и представянето на решенията чрез видеоразказ. Учениците имат възможност да получават непосредствена обратна връзка и да коригират действията си, което ускорява усвояването на социални и организационни умения. Допълнителен фактор е мотивацията, породена от видимия краен резултат – създаването на видеоразказ дава усещане за постижение и стимулира активното участие на всеки член на екипа. Пряко свързани с показателя работа в екип са и уменията за дискусия, които се запазват на високо равнище във всички етапи, тъй като учениците вече имат предварително развити умения за аргументиране и участие в обсъждания. Те продължават да ги усъвършенстват чрез постоянен обмен на мнения в рамките на модела. В същото време ангажираността към устойчиво развитие и здравословен начин на живот остава най-слабо изразена, макар да се отчита положителен ръст. Тази компетентност е по-абстрактна и изисква формиране на дългосрочни навици и лична мотивация, които трудно се формират само чрез еднократни учебни дейности. Урочните теми не винаги предоставят възможност за практическа реализация на тези идеи в ежедневието на учениците. Освен това, темата за устойчивото развитие е отдалечена от непосредствения опит на учениците и често се възприема като страничен елемент спрямо основната задача. Това подсказва необходимост от по-целенасочени стратегии за свързване на учебното съдържание с личните и социалните ценности на учениците, за да се постигне по-трайна промяна в нагласите и поведението им.

Анализът на данните по Критерий 3 показва, че моделът за развиване на ключови компетентности по география и икономика чрез интегриране на казус и видеоразказ има значително положително въздействие върху учениците. Големият напредък в умението за самоконтрол показва, че задачите, изискващи самостоятелна организация, стимулират учениците да регулират собственото си поведение и усилия. Учениците трябва да планират и координират всички етапи на действие - от събиране и анализ на информация до структуриране на аргументирано решение по казуса и визуализация. Тази самостоятелна организация на дейностите изисква постоянен контрол върху времето и усилията, което стимулира развитието на умения за саморегулация. Освен това проектът има конкретен краен продукт, който мотивира учениците да се ангажират активно и да следят внимателно процеса, за да постигнат качествен резултат. Работата с дигитални технологии изисква дисциплина и отговорност, тъй като пропуските в подготовката или обработката на данни влияят директно върху крайния продукт. Интересът на учениците към технологиите и визуалното представяне на знания допълнително засилва ангажираността и способността им да контролират собственото си поведение. Комплексният характер на модела, който комбинира информационни, аналитични и творчески дейности, създава естествена среда за развитие на самоконтрола. В резултат

на това умението не само бележи значителен напредък, но и се утвърждава като трайна компетентност, пряко свързана с практическата реализация на учебните задачи.

Обобщените резултати доказват, че моделът има потенциал да бъде интегриран устойчиво в практиката по география и икономика. Той съчетава традиционното съдържание с иновативни методи, които повишават интереса и мотивацията за учене. По този начин моделът не само развива ключови компетентности в рамките на конкретен експеримент, но създава предпоставки за тяхното надграждане в дългосрочен план. Резултатите показват, че моделът е в синхрон с европейските политики за образование, ориентирано към компетентности. Той отговаря на изискванията за интердисциплинарност, използване на дигитални ресурси и практико-приложна насоченост. Чрез него се утвърждава идеята, че учебният процес трябва да бъде активен, интерактивен и ориентиран към реални житейски ситуации. Въпреки положителните резултати, могат да се формулират следните препоръки за бъдеща работа с модела: разширяване на приложението на модела върху други възрастови групи и учебни предмети, за да се провери неговата ефективност в различни учебни контексти; подобряване и разширяване на инструментариума за оценка, като се включат показатели за креативност, предприемаческо мислене и оценка на междуличностни умения; интегриране на междудисциплинарни казуси, които позволяват на учениците да прилагат знания от различни области и да изграждат комплексни решения. Освен постигнатите резултати, моделът създава предпоставки за изграждане на трайни навици за самостоятелна работа и самооценка. Той подпомага учениците да развиват умения за управление на времето, планиране на дейности и поемане на лична отговорност. Интегрирането на казус и видеоразказ прави учебното съдържание по-близко до реалния живот, което засилва връзката между училището и социалната среда. Практическата приложимост на модела показва, че той може да бъде използван като устойчива иновация в съвременното образование. В дългосрочен план този подход допринася за изграждането на ученици, които са адаптивни, креативни и готови да се справят с предизвикателствата на динамичния свят.

Литература

[1] С. А. Д. Кирова, „Виртуална, добавена и смесена реалност - иновативни практики в обучителния процес,“ в *Втора Варненска конференция за електронно обучение и управление на знанието*, Варна, 2018.

[2] J. Dewey, Experience and education, Indiana: Kappa Delta Pi, 1998.

[3] Ю. Клисаров, „Варианти на обучение, базирани на конструктивизма,“ *Аз-буки,* том Природните науки в образованието, 2019.

[4] С. Димитрова, Активни методи на учене, Варна: Славена, 2021.

[5] Л. Георгиев, Преподаване чрез казуси, София: НБУ, 2011.

[6] М. Василева, Методика на обучението по география - едно по-широко разбиране за методите на обучение, София: УИ Св. Климент Охридски, 2018.

[7] H. M. W. Jank, Didaktische Modelle, Frankfurt am Main: Cornelsen Scriptor, 1991.

[8] Автор, Заглавие, Град: Издател, година.

За контакт с автора:

Станислава Ангелова

e-mail: s.angelova@mail.bg